

Foreign investment and sustainable development in the coasts of Makran from the point of view of jurisprudence and law (with emphasis on capacities and challenges)

Valiollah Mehrnam¹, Masoud Raei^{2*}, Alireza Arashpour³

1. Ph.D. Student in Public International Law, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

2. Professor Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

3. Associate Professor Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 227-246

Article history:

Received: 26 May 2022

Edition: 4 Sep 2022

Accepted: 11 Sep 2022

Published online: 10 Jan 2023

Keywords:

Makran Coasts, Capacities and Challenges, Foreign Investment, Sustainable Development

Corresponding Author:

Masoud Raei

Address:

Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

Orchid Code:

0000-0002-0494-5058

Tel:

03142292929

Email:

masoudraei@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aim: Makran's strategic beaches, with many capacities, are one of the suitable platforms for attracting foreign investors. In this research, which was compiled with the aim of expressing the importance of the Makran coastal region in the international economy, the capacities and legal challenges of investing in this strategic region have been explained.

Materials and Methods: This research is of theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the method of data collection is library and has been done by referring to documents, books and articles.

Ethical considerations: In order to organize this research, while observing the authenticity of the texts, honesty and fidelity have been observed.

Findings: The findings of the present research show that there are various legal-jurisprudential capacities in connection with the sustainable development of Makran beaches. In the meantime, the upstream macro-laws and its jurisprudential foundations have a significant contribution in creating these legal capacities. Major documents such as Makran Coastal Area Development Document, Sixth Development Plan Law, Vision Document 1404, Law on How to Manage Free Zones, Law on Encouraging and Supporting Foreign Investment and Law on Removing Certain Production Obstacles.

Conclusion: Despite the existence of legal challenges facing the development of Makran, such as environmental challenges, the conflict of foreign investment with some rules and principles of the Islamic Republic, as well as Iran's non-adherence to FATF, It should be acknowledged that Iran has taken positive and admirable steps in the direction of attracting foreign investors in the development of Makran's strategic beaches.

Cite this article as:

Mehrnam V, Raei M, Arashpour A. Foreign investment and sustainable development in the coasts of Makran from the point of view of jurisprudence and law (with emphasis on capacities and challenges). *Economic Jurisprudence Studies*. 2022; 4(4):227-246.

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره چهارم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۱

سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار در سواحل مکران از نگاه فقه و حقوق (با تأکید بر ظرفیت‌ها و چالش‌ها)

ولی‌اله مهرنام^۱، مسعود راعی^{۲*}، علیرضا آرش‌پور^۳

۱. دانشجوی دکتری رشته حقوق بین‌الملل عمومی، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

۲. استاد گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

۳. دانشیار گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: سواحل استراتژیک مکران، با ظرفیت‌های فراوان، یکی از بسترهای مناسب برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی است. در این پژوهش که با هدف بیان اهمیت منطقه ساحلی مکران در اقتصاد بین‌الملل تدوین گردیده است، ظرفیت‌ها و چالش‌های حقوقی-فقهی سرمایه‌گذاری در این منطقه راهبردی تبیین شده است.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ظرفیت‌های متنوع حقوقی-فقهی در ارتباط با توسعه پایدار سواحل مکران وجود دارد. در این میان، قوانین کلان بالادستی و مبانی فقهی آن سهم قابل توجهی در ایجاد این ظرفیت‌های حقوقی دارند؛ اسناد کلانی مانند سند توسعه منطقه ساحلی مکران، قانون برنامه ششم توسعه، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد، قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و قانون رفع برخی موانع تولید.

نتیجه‌گیری: علی‌رغم وجود چالش‌های حقوقی پیش‌روی توسعه‌یافتگی مکران، نظیر چالش‌های زیست‌محیطی، تعارض سرمایه‌گذاری خارجی با برخی قواعد و اصول جمهوری اسلامی و نیز عدم‌الحاق ایران به FATF، باید اذعان داشت که ایران در راستای جذب سرمایه‌گذار خارجی در زمینه توسعه سواحل راهبردی مکران گام‌های مثبت و قابل تحسینی نیز برداشته است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۴۶-۲۲۷

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۵

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۵/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰

واژگان کلیدی:

سواحل مکران، ظرفیت‌ها و چالش‌ها، سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه پایدار

نویسنده مسوول:

مسعود راعی

آدرس پستی:

ایران، نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، گروه حقوق.
تلفن:

۰۳۱۴۲۲۹۲۹۲۹

کد ارکید:

0000-0002-0494-5058

پست الکترونیک:

masoudraei@yahoo.com

۱. مقدمه

مناطق ساحلی و بندری همیشه از جمله مناطق راهبردی کشورهایی محسوب می‌شوند که به دریاها و آب‌های آزاد بین‌المللی راه دارند و توسعه این مناطق می‌تواند سهم زیادی در پیشبرد اهداف اقتصادی آن کشورها و حتی همسایگان آن‌ها داشته باشد. یکی از مناطق ساحلی استراتژیک در منطقه جنوب غرب آسیا، سواحل مکران است که نه تنها برای ایران، بلکه برای کشورهای همسایه و حتی کشورهای قدرتمندی نظیر چین و روسیه و نیز کشورهای اروپایی دارای اهمیت فراوان است. چراکه به دلیل همجواری این منطقه با آب‌های آزاد بین‌المللی و نیز به دلیل اتصال خلیج عمان و بندر چابهار در ساحل شرقی مکران، این سرزمین، به کریدور بین‌المللی شمال - جنوب تبدیل شده است که نقش مهمی در مبادله کالا به کشورهای آسیای مرکزی، هند، چین، افغانستان و حتی کشورهای اروپایی ایفا خواهد کرد. افزون بر این موارد، سواحل مکران در زمینه احداث پالایشگاه‌های پتروشیمی و انتقال خط لوله نفت و گاز به شرق و نیز در حوزه شیلات و همچنین در صنعت گردشگری می‌تواند جاذبه‌های زیادی برای سرمایه‌گذاران داشته باشد. بنابراین، چنین منطقه بکر و استراتژیکی می‌تواند بستر مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی به منظور دستیابی به توسعه پایدار باشد. به همین منظور در این پژوهش توصیفی-تحلیلی پس از بیان فرصت‌های سرمایه‌گذاری در مکران، نقش سرمایه‌گذاری خارجی را در ایجاد توسعه پایدار این

منطقه با در نظر گرفتن ظرفیت‌ها و چالش‌های حقوقی-فقهی بررسی نموده‌ایم. پرسش اصلی که در پژوهش حاضر با آن مواجه هستیم این است که، اصولاً نقش و ظرفیت قانونی-فقهی نظام حقوقی ایران در ارتباط با سرمایه‌گذاری خارجی در سواحل مکران چگونه است؟ فرضیه‌ای که در پاسخ به این پرسش مطرح می‌کنیم این است که، از منظر قانونی اسناد کلانی مانند سند توسعه منطقه ساحلی مکران، قانون برنامه ششم توسعه، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد، قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و قانون رفع برخی موانع تولید، و همچنین از منظر فقهی، اصول و مبانی فقهی مهمی از جمله اصل عدالت، قاعده نفی سبیل و نیز وظیفه دولت اسلامی در ایجاد رفاه، فضای مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار در مکران ایجاد نموده‌اند.

در ارتباط با پیشینه پژوهش حاضر می‌توانیم به، مقاله‌ی ویسی تحت عنوان «بررسی ظرفیت‌های توسعه گردشگری در سواحل مکران و تأثیر آن بر توسعه پایدار منطقه‌ای» که در همایش فرآوری پتانسیل‌های ژئوپلیتیکی فرآوری پتانسیل‌های ژئوپلیتیکی توسعه در کرانه‌های اقیانوسی جنوب شرق کشور در سال ۱۳۹۵ به چاپ رسیده است. در این مقاله، تمرکز نویسنده بر ظرفیت‌های توسعه گردشگری می‌باشد و جنبه‌های حقوقی-فقهی حتی در قامت یک محور فرعی در مقاله مزبور مورد اشاره قرار نگرفته است؛ درحالی که این موضوع، نوآوری و ویژگی خاص پژوهش حاضر می‌باشد.

۲. مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ظرفیت‌های متنوع حقوقی-فقهی در ارتباط با توسعه پایدار سواحل مکران وجود دارد. در این میان، قوانین کلان بالادستی و مبانی فقهی آن ازجمله، اصل عدالت، قاعده نفی سبیل، اصل وظیفه دولت اسلامی در ایجاد رفاه، سهم قابل توجهی در ایجاد این ظرفیت‌های حقوقی دارند؛ اسناد کلانی مانند سند توسعه منطقه ساحلی مکران، قانون برنامه ششم توسعه، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد، قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و قانون رفع برخی موانع تولید، مع‌الوصف با درنظر گرفتن قوانین و اسناد مزبور، علی‌رغم وجود چالش‌های حقوقی پیش‌روی توسعه‌یافتگی مکران، نظیر چالش‌های زیست‌محیطی، تعارض سرمایه‌گذاری خارجی با برخی قواعد و اصول جمهوری اسلامی و نیز عدم‌الحاق ایران به FATF، باید اذعان داشت که

ایران در راستای جذب سرمایه‌گذار خارجی در زمینه توسعه سواحل راهبردی مکران گام‌های مثبت و قابل تحسینی نیز برداشته است.

۵. بحث

۵-۱. مفهوم‌شناسی

در این بخش با هدف تبیین موضوع پژوهش، واژگان و مفاهیم موجود در تحقیق شامل سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار به‌صورت کوتاه و اجمالی تعریف شده است.

۵-۱-۱. سرمایه‌گذاری خارجی

یکی از موارد مهم در حقوق، سرمایه‌گذاری خارجی است. که ابعاد آن را هم می‌توان از زاویه حقوق عمومی مورد بررسی قرار داد و هم حقوق خصوصی. جدای از تقسیم‌بندی مذکور عملاً سرمایه‌گذاری خارجی، هم برای کشورهای درحال توسعه امری ضروری است و هم برای کشورهای توسعه‌یافته مسئله‌ای مهم تلقی می‌شود. از جمله مزایای سرمایه‌گذاری خارجی این است که سبب بهترشدن کیفیت بازار و همچنین سبب رونق اقتصاد و اشتغال می‌شود. با تحلیل معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری، ویژگی‌هایی برای سرمایه‌گذاری خارجی قابل تعریف است: الف) منتقل نمودن سرمایه اولیه و پول از خارج مرزهای یک کشور به کشور پذیرنده سرمایه؛ ب) موجود بودن یک برنامه بلندمدت؛ ج) انگیزه و قصد یک درآمد منسجم و نظام‌مند از انجام‌دادن برنامه توسط سرمایه‌گذار؛ د) مدیریت‌نمودن برنامه به واسطه سرمایه‌گذار

خارجی که سرمایه اولیه را به سرمایه‌گذاری اختصاص داده، دست‌کم به‌نحو محدود؛ (ه) وجود ریسک تجاری برای سرمایه‌گذار (دولزر، ۲۰۰۸، ۹۵۶).

در صورتی که ویژگی‌های مذکور در قالب یک قرارداد سرمایه‌گذاری گردآوری شوند، این قرارداد دیگر ذیل عنوان یک قرارداد مشارکت سرمایه‌گذاری قرار نمی‌گیرد؛ بلکه تحت عنوان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد شناسایی واقع می‌شود (دولزر، ۲۰۰۸، ۹۵۷). به‌همین دلیل، از منظر مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری خارجی، باید دارای یک تعهد چشمگیر و مهم برای توسعه کشور میزبان، سود و بازگشت منظم سرمایه، بازه زمانی معین و فرض وجود ریسک باشد.

علاوه بر تقسیم‌بندی سرمایه‌گذاری خارجی از منظر مذکور، می‌توان به‌تفاوت دیگری نیز اشاره نمود: در سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم، کنترل سرمایه و تحت‌نظر داشتن آن به‌صورت مستقیم توسط سرمایه‌گذار حقیقی یا حقوقی، صورت می‌گیرد. ولی فرد سرمایه‌گذار، در سرمایه‌گذاری خارجی غیرمستقیم، مستقیماً سرمایه خود را رصد نمی‌نماید.

۵-۱-۲. توسعه پایدار

توسعه پایدار مفهومی می‌باشد که تحقق آن چشم‌انداز روشنی را پیش‌روی جامعه بشری به تصویر می‌کشد. در بستر توسعه پایدار بشر می‌تواند با بهره‌مندی عادلانه از منابع و امکاناتی که در

دست دارد، علاوه بر رفع نیازهای خود، سبب تخریب جبران‌ناپذیر طبیعت نیز نگردد (لئوپولد، ۱۹۴۹، ۳۳). از دید اسلام، انسان نباید با دید سلطه‌جویانه و منفعت‌طلبانه دست به تصرف طبیعت بزند که خلاف جایگاه وی به‌عنوان اشرف مخلوقات است. در دیدگاه اسلامی طبیعت امانت محسوب می‌شود. این امر بدین معناست که انسان باید بدون تعدی و تفریط از آن استفاده نماید و آن را برای سایر انسان‌های حاضر و همچنین نسل‌های آینده حفظ نماید (قلندریان و همکاران، ۱۳۹۵، ۶۲).

توسعه به‌معنی پیشرفت یک جامعه در تمام ابعاد می‌باشد. برای تحقق این امر، باید از تمام ظرفیت‌های جامعه استفاده نمود. دولت‌ها برای نیل به این مقصود باید با استفاده از تجربیات سایر کشورها و بهره‌جویی از تخصص‌های مقتضی ظرفیت این امر را فراهم کنند (خوئینی، ۱۳۸۹، ۱۲). توسعه پایدار در گزارش کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه مورخ ۱۹۸۷ بدین صورت تعریف شده است: «توسعه‌ای که تأمین‌کننده مایحتاج نسل کنونی، بدون به‌خطر انداختن قابلیت نسل‌های آتی برای فراهم‌آوردن نیازهای خود باشد». توسعه پایدار، سه مبنای اساسی دارد: ۱. توسعه اقتصادی؛ ۲. رفاه اجتماعی؛ ۳. حفاظت از محیط زیست. بنابراین توسعه پایدار را نمی‌توان مساوی با توسعه اقتصادی محض دانست (حسینی‌گلزار، ۱۳۹۶، ۲۱).

توسعه پایدار جایگاه ویژه‌ای در حقوق بین‌الملل اقتصادی دارد. نکته اساسی در بحث حاضر این

است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یکی از متغیرهای مهم در اجرای برنامه‌های توسعه پایدار می‌باشد و نیل به اهداف سازمان‌های جهانی مانند سازمان ملل در راستای توسعه‌یافتگی جوامع در حال توسعه به ادامه جریان سرمایه در چهارچوب سرمایه‌گذاری‌های خارجی وابسته است.

۵-۱-۳. سواحل راهبردی مکران

سرزمین مکران که در زبان محلی بلوچی مکران تلفظ می‌شود، در قسمت جنوب شرقی فلات ایران قرار دارد که از شمال به سیستان، از شرق به سند، از غرب به کرمان، و از جنوب به دریای عمان - که زمانی به دریای مکران شهرت داشت - منتهی می‌شود.

منطقه ساحلی مکران از اهمیت اقتصادی زیادی برخوردار است. یکی از دلایل آن این است که این ساحل در نقطه استراتژیکی واقع گشته که درگیر ناآرامی‌های مناطقی چون تنگه هرمز و خلیج فارس نیست. دلیل دیگر این که دریای عمان، بخشی از راه دسترسی خلیج فارس و نواحی نفت‌خیز آن با اقیانوس هند، دریای مدیترانه و اروپا می‌باشد. سواحل مکران با داشتن قابلیت‌هایی که از آن ذکر گردید، ظرفیت سرمایه‌گذاری در حوزه‌های زیر را داراست:

۵-۱-۳-۱. حوزه ترانزیت بین‌المللی

یکی از ظرفیت‌های منطقه مکران نزدیکی آن به آب‌های آزاد بین‌المللی در قسمت‌های جنوبی کشور و همسایگی با دو کشور افغانستان و پاکستان

می‌باشد. مازاد بر آن، ارتباط بندر چابهار و خلیج عمان در ساحل شرقی مکران به کریدور بین‌المللی شمال-جنوب، اثر پررنگی در مبادلات کالاها به شرق ایران و کشورهای آسیای مرکزی دارد. در حقیقت ارتباط بندر چابهار در سواحل مکران به آب‌های آزاد سبب گشته است تا کشورهای آسیای مرکزی، افغانستان، چین، هند و حتی کشورهای اروپایی مایل گردند تا از این بندر برای جابه‌جایی اقلام خود بهره ببرند. از این رو، سواحل مکران مقر حائز اهمیتی برای توسعه دادوستد منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایران است و اگر زمینه انجام مبادلات در این منطقه فراهم شود، در مواقع ایجاد تنش و مخاصمه در خلیج فارس یا تنگه هرمز، می‌توان از ظرفیت‌های مکران به‌عنوان منطقه جایگزین بهره برد (مشفق، ۱۳۹۸، ۷۵).

عاملی که سبب اهمیت بیشتر ساحل مکران می‌گردد، این می‌باشد که سواحل مکران در راه دو کریدور از سه کریدور ترانزیت بین‌المللی بزرگ دنیا واقع شده است. این موضوع در حقیقت، ادامه موقعیت محوری مکران در گذشته است که نسل‌های قبل ما از منافع آن استفاده‌های تجاری زیادی کرده‌اند و عاقلانه نیست که امروزه چنین منطقه مهمی مورد غفلت قرار گیرد.

۵-۱-۳-۲. حوزه نفت، گاز و پتروشیمی

با وجود این که منطقه مکران از نواحی نفت‌خیز کشور نمی‌باشد، لکن در حوزه صادرات نفت و گاز و علاوه بر آن استقرار یک قطب جدید پتروشیمی دارای جایگاه چشم‌گیری است؛ به اذعان

۵-۳-۱. حوزه شیلات

سواحل مکران بنادر تجاری و صیادی زیادی دارد؛ ۱۱ بندر ماهی‌گیری و جایگاه تخلیه صید شامل «زرآباد، کنارک، بريس، رمين، تيس، پزم، چابهار، گواتر، جد، تنگ و پسابندر» در مکران در حال فعالیت می‌باشند. با در نظر داشتن آمارهای سازمان شیلات، حدود ۵۵ درصد سهم صید و صیادی کشور به سواحل مکران تعلق دارد که این امر نیز اهمیت اقتصادی منطقه مکران را افزون می‌نماید.

۵-۳-۴. حوزه گردشگری

منطقه مکران، مازاد بر بسترهای صنعتی و ترانزیتی، از ظرفیت گردشگری بسیار بالایی برخوردار است. ساحل کویری درک، ساحل صخره‌ای بريس، دریاچه صورتی لیپار، پدیده شگفت‌انگیز گل‌فشان و وجود حیات وحش منحصربه‌فرد، همگی از شگفتی‌های این منطقه ژئوتوریستی است که بستر مناسبی برای جذب توریست و توسعه گردشگری فراهم می‌کند.

۵-۲. مبانی حقوقی سرمایه‌گذاری خارجی و

توسعه پایدار سواحل مکران

برای قرار گرفتن در مسیر توسعه پایدار، باید جوانب و ابعاد مختلف را در نظر گرفت. گام نهادن در این مسیر، ابتدا مستلزم کاوش در ضوابط و قوانین حقوقی و همچنین مبانی فقهی است. در ادامه قوانین، مصوبات و برنامه‌های توسعه کشور و در قسمت بعد برخی مبانی فقهی مورد بحث قرار می‌گیرد:

کارشناسان صنعت نفت و گاز، با ساختن خط لوله نفت‌خام «گوره - جاسک»، در قدم اول در منطقه مکران و منطقه جاسک ۲۰ مخزن ذخیره‌سازی نفت با ظرفیت حدود ۱۰ میلیون بشکه، پایانه و چندین پست اسکله و گوی شناور (SPM)، کارخانه آب شیرین، نیروگاه برق، جاده دسترسی و سایر زیرساخت‌های حائز اهمیت صنعتی احداث می‌گردد. از سمت دیگر با احداث و استفاده از این خط لوله انتقال نفت، موقعیت‌های مناسب دیگری مانند نزدیک شدن به بازارهای هدف صادراتی در هند، چین، شرق آسیا، اروپا و آفریقا، ایجاد کریدور شمال به جنوب سوآپ و ترانزیت نفت و فرآورده‌های نفتی کشورهای حوزه قفقاز، آسیای میانه، مرکزی و روسیه، کم شدن هزینه‌های صادرات فراهم می‌گردد (دکتر سید شمس‌الدین موسوی چاشمی - متخصص مسائل انرژی).

همچنین احداث پالایشگاه نفت، مجتمع‌های پتروشیمی و پتروپالایشگاه‌ها در زمره پراهمیت‌ترین استعدادهای سواحل مکران می‌باشد. گسترش این صنایع در مکران با در نظر گرفتن ساحلی بودن این منطقه، دسترسی به منابع آب دریای عمان قادر است به آسانی به یک هاب بزرگ پتروشیمیایی در کشور مبدل گردد که هم سبب کم شدن هزینه‌های تولید و صادرات می‌گردد و هم با وسعت سواحل، قابلیت گسترش صنایع پتروشیمی با وجود منابع سرشار را برای ساخت پتروشیمی‌ها، فراهم می‌آورد.

۵-۲-۱. قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری

- صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲

مناطق آزاد تجاری- صنعتی این قابلیت را دارند که نقش دروازه کشورها را ایفا نموده و تأثیر پررنگی در توسعه، اشتغال، افزایش صادرات، جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی و توسعه پایدار در کشور داشته باشند (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۳، ۳۵). در قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲ مقصود از تشکیل و احداث مناطق آزاد تجاری - صنعتی، سرعت دادن به انجام امور مبنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و بیشتر شدن درآمد عمومی، کارآفرینی، سامان دادن به بازار کالا و کار، حضور مثمرتر در بازارهای بین‌المللی، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی ذکر گردیده است (مستند ماده ۱). مازاد بر آن در ماده ۸ قانون مذکور سازمان‌ها مجاز به بستن قراردادهای مقتضی با اشخاص داخلی و خارجی و مشارکت با سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی با رعایت ضوابط قانونی دانسته شده‌اند. نکته‌ی قابل توجه این است که قانون‌گذار مزایا و تسهیلاتی نیز برای سرمایه‌گذاران این مناطق پیش‌بینی نموده است. از جمله آن‌ها می‌توان به معافیت از مالیات پانزده ساله که در ماده ۱۳ این قانون ذکر شده است، اشاره نمود.

۵-۲-۲. قانون تشویق و حمایت از

سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱

قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱ پراهمیت‌ترین قانونی می‌باشد که در ارتباط با سرمایه‌گذاری خارجی تصویب شده است. قبل از این قانون، قانون سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۳۴ به تصویب رسیده است. گرچه در قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱ توسعه پایدار صراحتاً مورد توجه واقع نشده است، اما به مصادیقی مانند حق اختراع، دانش فنی، خدمات تخصصی به‌عنوان سرمایه قابل پذیرش پرداخته شده است (مستند بند ۱ ماده ۱). همچنین در ماده ۲ این قانون قبول نمودن سرمایه خارجی را مشروط به دارا بودن ضوابط و ظرفیت‌هایی نموده است که بستر «ارتقاء فناوری» و «رشد اقتصادی» را پدید آورد و مازاد بر آن در امنیت ملی و عمومی اخلاقی ایجاد نکند. نکته مهم دیگر درباره این قانون، این است که قانون‌گذار ایران، سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی را تنها در قالب طرق بیع متقابل، مشارکت مدنی و ساخت، بهره‌برداری و واگذاری تجویز نموده است که بازگشت سرمایه و منافع آن، تنها از عملکرد اقتصادی طرح مورد سرمایه‌گذاری نشأت می‌گیرد (مستند بند «ب» ماده ۳).

۵-۲-۳. سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ مصوب ۱۳۸۲

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، سندی است که در راستای تبیین افقی برای توسعه ایران در زمینه‌های مختلف

از جمله اقتصادی تنظیم گشته است. اجرای این چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ و در چهارچوب چهار برنامه توسعه ۵ ساله صورت می‌گیرد. سال ۱۴۰۴ خورشیدی (۲۰۲۵ میلادی) افق چشم‌انداز می‌باشد. تمرکز این سند بر توسعه‌یافتگی جامعه ایرانی در سال ۱۴۰۴ متناسب با مقتضیات جغرافیایی، فرهنگی و تاریخی است. نکته‌ای که در این سند مورد اشاره قرار گرفته این است که شاخص‌های کمی کلان از قبیل: نرخ سرمایه‌گذاری، تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، نرخ اشتغال و... باید متوازن با سیاست‌های توسعه و غایت و الزامات چشم‌انداز، تهیه و معین گردد.

۵-۲-۴. قانون رفع برخی موانع تولید و

سرمایه‌گذاری مصوب ۱۳۸۶

قانون رفع برخی موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی، مشتمل بر ۱۴ ماده است که در سال ۱۳۸۶ تصویب شده و جهت حمایت از تولید و حذف موانع و مشکلات پیش روی سرمایه‌گذاران لازم‌الاجرا گردیده است. از موارد مهم این مقرر قانونی، می‌توان به ضمانت اجرای مربوط به حوزه سرمایه‌گذاری خارجی اشاره نمود (ر.ک: مواد ۲ و ۱۰ قانون رفع برخی موانع تولید و سرمایه‌گذاری).

۵-۲-۵. قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری

اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰) مصوب ۱۳۹۵

در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قانون برنامه پنج‌ساله ششم

توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰ - ۱۳۹۶) از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد و ابلاغ گشت. توسعه منطقه مکران به‌طور خاص و تحت عنوان یکی از مصادیق محوری برنامه ششم بود که در این سند بدان اشاره گردیده است. بر اساس آن دولت وظیفه دارد طرح‌ها و برنامه‌های در ارتباط با آنان را در بودجه سالانه لحاظ کند (ر.ک: ماده ۲، بند ب).

بند ب ماده ۱۰۰ قانون برنامه ششم نیز سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری را ملزم می‌داند که تا آخر سال نخست اجرای قانون مذکور، با در الویت قرار دادن سواحل مکران، طرح ساماندهی گردشگری جنگل‌های شمال و شمال‌غرب کشور و زاگرس، سواحل شمالی و جنوبی را تنظیم، و برای تصویب به هیأت وزیران ارائه کند. علاوه بر آن بر طبق این سند کلان و راهبردی، دولت موظف می‌باشد زیرساخت‌های فرهنگی، نظامی و رفاهی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی کشور را در سواحل مکران احداث و مستقر کند (مستند ماده ۱۱۱).

از دیگر موارد حائز اهمیتی که در سند برنامه پنج ساله ششم توسعه ذکر شده است، عنایت به سرمایه‌گذاری مؤسسات عمومی غیردولتی، تعاونی و خصوصی اعم از داخلی و خارجی و منابع داخلی شرکت‌های تابعه، به‌صورت روش‌های متداول سرمایه‌گذاری از جمله ساخت، بهره‌برداری، تصرف و ساخت و بهره‌برداری و انتقال است که منطقاً

پیش‌زمینه‌ای برای رسیدن به توسعه پایدار می‌باشد.

۵-۳. مبانی فقهی سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار سواحل مکران

در این قسمت به تحلیل مبانی فقهی سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه سواحل مکران خواهیم پرداخت.

۵-۳-۱. اصل دولت رفاه و وظایف دولت اسلامی بر تأمین رفاه جامعه

حضرت علی (ع) در خطبه ۴۰ نهج‌البلاغه، رفاه جامعه را نتیجه اقدامات حاکم اسلامی برمی‌شمارند. از فرمایشات ایشان می‌توان برداشت نمود که دولت باید تمام توان و ابزارهای خود را، در جهت رفاه و آسایش جامعه به کار بندد. همچنین ایشان در خطبه ۵۳ نهج‌البلاغه به مالک‌اشتر توصیه می‌نمایند همه گروه‌های مردم را برای برخورداری از رفاه در نظر داشته باشد. آن حضرت، تأمین بودن افراد را، از زمینه‌های رعایت تقوا می‌دانند و بر این باورند که در نزد پروردگار برای جمله‌ی افراد رفاه در نظر گرفته شده و همه‌ی مردم صاحب حقی هستند که بر گردن حاکم است (رنجبران، ۱۳۹۷، ۱۸۹).

در نظام اسلامی، راه‌هایی نظیر خمس، زکات، جزیه، انفال و... برای تأمین منابع مالی دولت پیش‌بینی شده که امروزه بخشی از آن در قالب مالیات دریافت می‌گردد. در عالم حقوق، در مقابل هر حقی، تکلیفی نیز وجود دارد. دولت نیز از این قاعده مستثنی نبوده و در مقابل اخذ وجوه مذکور،

موظف است آن را در راه سعادت جامعه و افراد آن صرف نماید. یکی از پیش‌زمینه‌های سعادت جامعه، وجود ثبات اقتصادی است. زیرا مشکلات معیشتی و اقتصادی، بیکاری و فقر، زمینه‌ی مستعدی را برای تحقق آفات اجتماعی فراهم می‌آورند و فرصت تعالی افراد جامعه را محدود می‌نمایند. یکی از ابزارهای افزایش رونق اقتصادی، استفاده از ظرفیت‌های کارآفرینی و اشتغال به تناسب محیط جغرافیایی مستعد می‌باشد. ناحیه مکران، همان‌طور که پیش‌تر ذکر گردید یکی از مناطق مناسب با بستری مستعد برای افزایش رونق اقتصادی در کشور است. بنابراین دولت با جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی در این منطقه می‌تواند گام بلندی در جهت تأمین رفاه اجتماعی و رونق اقتصادی بردارد.

۵-۳-۲. اصل عدالت

عدالت، یکی از اصول دین اسلام می‌باشد و در آیات و روایات متعددی به آن اشاره گردیده است. برای مثال می‌توان به آیه ۹ سوره مبارکه حجرات اشاره نمود: «... وَأَقْسُوا إِلَى اللَّهِ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ»: عدل و قسط را به پا دارید که خداوند اهل عدل را دوست می‌دارد. اصل عدالت دارای ابعاد مختلفی است که در جنبه‌های مختلف زندگی انسان جلوه پیدا می‌کند. یکی از این ابعاد، بعد اقتصادی است. عدالت اقتصادی، زمانی تحقق پیدا می‌کند که سرمایه‌های خدادای، منابع طبیعی و امکانات رفاهی به‌صورت عادلانه بین افراد جامعه مورد استفاده قرار گیرد و هرکس به تناسب سهم خود از

آن‌ها بهره‌جوید (جهانیان، ۱۳۸۶، ۱۷۸-۱۵۷). در عدالت اقتصادی، موضوع مهم، نحوه‌ی توزیع درآمد، اشتغال، آزادی‌های اقتصادی، فرصت‌ها، امتیازها، حقوق و به‌صورت اجمالی، توزیع نصیب اقتصادی میان اشخاص می‌باشد. پس یکی از عوامل مهم برای تحقق عدالت اقتصادی، وجود بستر اشتغال برای افراد جامعه است. در این راستا جامعه اسلامی باید از تمام ظرفیت‌های خود بهره‌جوید. منطقه مکران نیز با وجود ظرفیت‌های متعدد، مانند شیلات، گردشگری و... بستر مناسبی برای ایجاد اشتغال سالم و مولد می‌باشد. سرمایه‌گذاری خارجی نیز یکی از عواملی است که می‌تواند سبب ایجاد مشاغل جدید گردد.

۵-۳-۳. نفی سبیل

بر طبق آیه ۱۴۱ سوره مبارکه نساء: «... وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»: پروردگار هرگز راه تسلط کافران بر مؤمنان را باز نمی‌کند. با استناد به این آیه و همچنین سایر آیات و روایات و همچنین حکم اجماع و عقل، قاعده نفی سبیل مورد قبول مشهور فقها می‌باشد. بنابراین قاعده هیچ حکمی که سبب گردد کفار بر مسلمین مسلط گردند، وجاهت شرعی ندارد. اجرای صحیح سیاست‌های اقتصادی، می‌تواند موجب استقلال کشور در این عرصه گردد و وابستگی کشور را به بیگانگان و کفار کاهش دهد (کرم‌زاده و فیض، ۱۳۹۸، ۱). برای نیل به این مقصود جامعه اسلامی باید از حداکثر ظرفیت‌های خود در حوزه‌های انسانی، جغرافیایی، فرهنگی و... بهره‌گیرد. تبدیل

نمودن مناطق مستعد به قطب گردشگری با جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی، می‌تواند بستر اشتغال و رونق اقتصادی را فراهم آورد. مع‌الوصف، قاعده نفی سبیل از جمله قواعد ثانویه فقهی است که در روابط و سیاست خارجی دارای نقش تعیین‌کننده و شگرفی دارد. بدین صورت که وقتی قراردادی میان مسلمانان و بیگانگان بسته شود، به‌محض این‌که کشف شود که قرارداد مزبور زمینه‌ساز سلطه بیگانگان بر جامعه اسلامی است، این قاعده وارد عمل شده و آن قرارداد را لغو و باطل می‌سازد، هرچند که قرارداد بسته شده براساس اصل لزوم قراردادها و وجوب پایبندی به عقود، غیرقابل فسخ باشد. بنابراین، قاعده نفی سبیل اصل مهم در روابط اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و... است که مبنای شکل‌گیری روابط نظام اسلامی با دیگر کشورها بوده و روابط بین‌المللی را سامان می‌دهد (جعفری هرنندی، ۱۳۸۴، ۱۶۱-۱۶۰).

۵-۴. چالش‌های سرمایه‌گذاری خارجی و

توسعه پایدار سواحل مکران

علاوه بر تبیین ظرفیت‌های حقوقی سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار در سواحل مکران، توجه به چالش‌های این موضوع نیز بسیار اهمیت دارد که در ادامه مهم‌ترین این چالش‌ها بیان گردیده است.

۵-۴-۱. چالش‌های زیست محیطی

رابطه مابین توسعه پایدار و محیط زیست، دو جنبه منفی و مثبت دارد. در ارتباط با دیدگاه منفی

می‌توان به تأثیر مخرب توسعه بشر بر محیط زیست اشاره نمود. این تأثیر منفی به‌نحوی است که هم در کشورهای درحال توسعه و هم در کشورهای توسعه‌یافته، طبیعت پیرامون دچار آسیب و تخریب گشته است. در رابطه با رویکرد مثبت می‌توان بیان داشت. توسعه‌ی متوازن نه‌تنها آسیب جبران‌ناپذیری بر طبیعت بر جای نمی‌گذارد، بلکه سبب می‌گردد با استعمال بهینه و جامع از قابلیت‌ها، کیفیت زندگی بشر به‌نحو چشم‌گیری تغییر پیدا کند. در راستای همین امر، موافقان این دیدگاه بر این باورند که مدافعان محیط زیست، باید ارتباط تنگاتنگ حفظ محیط زیست با توسعه صحیح را پیش چشم داشته باشند (لواسانی، ۱۳۷۵، ۶۵).

در دیدگاه اسلامی نیز تأکید زیادی بر حفظ محیط زیست شده است. بنابر قاعده احترام، علاوه بر نفس انسان، مال نیز مورد احترام می‌باشد. محیط زیست نیز دارای احترام و ارزش ذاتی می‌باشد و جنبه‌هایی از آن، مانند منابع و جنگل‌ها، ارتباط مؤثری با آرامش، تأمین نیازهای مادی و معنوی و سرنوشت بشر دارد. همچنین محیط زیست امانتی در نزد انسان است. بنابراین می‌توان استفاده صحیح از محیط زیست را ذیل قاعده احترام مورد بحث قرار داد. زیرا فارغ از این که عناصر محیط زیست به تنهایی دارای مالیت هستند یا نه، زیان به آن در کوتاه‌مدت یا طولانی‌مدت، سبب زیان به بشر می‌شود (حکیمیان و همکاران، ۱۴۰۰، ۱۰۵).

همچنین قاعده لاضرر، که مورد قبول همه مذاهب فقهی اسلام می‌باشد، دارای ابعاد مختلفی است و

ناظر بر دفع هر قسم ضرر، بر جان، مال و عرض انسان است. مطابق این قاعده، هیچ ضرری در اسلام پذیرفته شده نیست. بنابراین نه قانون‌گذار می‌تواند قانونی وضع نماید که سبب تحمیل ضرر به طبیعت گردد و نه انسان‌ها جواز واردنمودن ضرر به طبیعت را دارند. از آنجایی که یکی از مبانی قاعده لاضرر، بنای عقلا می‌باشد، بدون شک در سیره‌ی عقلا، تخریب محیط زیست امری قبیح بوده و عامل واردکننده زیان باید ضامن جبران شناخته شود (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۳۸). اما از طرفی نیز طبیعت توسط خداوند برای بشر مسخر گردیده است و خداوند جواز بهره‌برداری انسان از نعمات خدادای را به وی داده است. همان‌طور که در آیه ۲۰ سوره لقمان می‌فرماید: «آیا شما مردم به حسن مشاهده نمی‌کنید که خدا انواع موجوداتی که در آسمان‌ها و زمین است برای شما مسخر کرده و نعمت‌های ظاهر و باطن خود را برای شما فراوان نموده است؟». از مجموع قواعد مذکور و مسخر شدن طبیعت برای انسان، می‌توان به دیدگاه معتدلی دست یافت که مطابق آن دخل و تصرف در محیط زیست، باید در حد رفع نیاز و به حد متعارف باشد. در راستای همین امر، می‌توان گفت در دیدگاه اسلامی، توسعه باید در چهارچوب نیاز متعارف و به دور از افراط و تفریط در استفاده از محیط زیست صورت گیرد.

با پیش چشم داشتن دیدگاه‌های مذکور و بررسی اسناد مربوط به محیط زیست می‌توان گفت که اصولاً ارتباط منفی بین توسعه و حفاظت و نگهداری از محیط زیست رد شده و بر رابطه مثبت

تأکید شده گردیده است و از این منظر می‌توان به اصول ذیل در این مورد اشاره نمود: محوریت انسان؛ حق بر داشتن محیط زیست سالم؛ نگهداری و محافظت از محیط زیست؛ حق بر بهره‌برداری از محیط زیست و توسعه؛ همگام بودن توسعه پایدار با محافظت از محیط زیست؛ ضروری بودن رفع تعارض میان توسعه و ضرورت‌های مراقبت از محیط زیست؛ پیش‌چشم‌داشتن حقوق نسل آینده و حال صورت همزمان (رئیزی، ۱۳۸۷، ۱۱۰).

در حال حاضر که ایران در پی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در مکران و تحقق توسعه پایدار در این منطقه ساحلی است، نباید از نظر دور داشت که توسعه این منطقه مستعد، نباید سبب تخریب یا مختل شدن محیط زیست این منطقه و اطراف آن گردد. زیرا علاوه بر نسل امروز، آیندگان نیز به منابع حاصل از محیط زیست احتیاج دارند. فارغ از فرصت‌هایی که فرایند جهانی شدن در مسیر توسعه پایدار برای کشورها ایجاد می‌نماید، نباید نسبت به چالش‌های آن غفلت ورزید. زیرا همین چالش‌ها می‌تواند سبب ایجاد موانع مهمی در مسیر توسعه‌یافتگی گردد. در ادامه به بعضی از چالش‌های زیست‌محیطی مرتبط با بحث توسعه پایدار می‌پردازیم:

۵-۴-۲. تضعیف محیط زیست پایدار و افول

اخلاق تجاری

در عصر جهانی شدن، اخلاق تجاری تضعیف گشته است. این مسئله رابطه تنگاتنگی با گرایش به برنامه‌های کوتاه‌مدت دارد که سبب وقوع آسیب به

طبیعت و توسعه پایدار می‌گردد. افول اخلاق تجاری، تأثیر زیادی بر بازارهای مالی در جهان می‌گذارد و موجب ضعیف‌گشتن پایداری اصول و ارکان زیست‌محیطی و اجتماع در سطح بین‌المللی می‌گردد (دهشیری، ۱۳۹۳، ۷۱). محاسبه هزینه‌ها و منافع زیست‌محیطی مستلزم آن است که افق بلندمدتی را پیش چشم داشته باشیم. زیرا که تکیه بر تصمیمات کوتاه‌مدت بدون لحاظ نمودن اصول زیست‌محیطی مضرات غیرقابل جبرانی به محیط زیست تحمیل می‌کند.

۵-۴-۳. بی‌ثباتی بازارهای مالی و انحطاط

زیست محیطی

از دیگر چالش‌های زیست‌محیطی در مبحث توسعه پایدار، بی‌ثبات بودن بازارهای مالی در راه جهانی شدن می‌باشد. بعضی پژوهشگران بر این باورند که عامل بی‌ثباتی بازارهای مالی جهانی شده، افزایش تعداد کاربران مالی بین‌المللی می‌باشد. مازاد بر آن بحران‌های مالی جهان نیز در این بی‌ثباتی نقش چشم‌گیری دارند. در حقیقت، افزایش نوسان و بی‌ثباتی بازارهای مالی، سبب گشته گرایش به اخذ تصمیمات کوتاه‌مدت افزایش یابد. این امر خود مانعی جدی در راه رسیدن به توسعه پایدار و حفظ محیط زیست محسوب می‌گردد (مهرآرا و همکاران، ۱۳۹۶، ۹۲). به همین دلیل قبل از اخذ هر تصمیمی در جهت سرمایه‌گذاری و توسعه، باید دغدغه‌های محیط زیستی را لحاظ نمود و با جلب نظر متخصصین به

صورت موردی و جامع، اثرات سوء توسعه را به حداقل رساند.

۵-۵. تعارض سرمایه‌گذاری خارجی با قواعد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و قاعده نفی سبیل

یکی روش‌های تعامل کشورهای در حال توسعه با کشورهای توسعه‌یافته و صاحبان سرمایه و تکنولوژی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. به همین دلیل، کشورهایی که در مسیر توسعه‌یافتگی قرار دارند اما دسترسی کافی به تکنولوژی و سرمایه ندارند، می‌توانند دو تصمیم اتخاذ کنند: یا مستقلاً اقدام به سرمایه‌گذاری خصوصی یا دولتی در جهت خلق تکنولوژی نمایند، یا از کمک سرمایه‌گذاران خارجی و صاحبان فناوری بهره‌جویند و سرمایه یا تکنولوژی مورد نیاز خود را تأمین کنند. لکن در بعضی موارد چالش‌هایی در مسیر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود دارد که سبب می‌گردد سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های مولد کشور کاهش پیدا کند. برای مثال می‌توان تعارض ابعاد مختلف سرمایه‌گذاری خارجی نظیر انتقال تکنولوژی با قاعده نفی سلطه را ذکر نمود.

یکی از موارد لازم برای توسعه کشورها، سرمایه‌گذاری خارجی است. گرچه توسل به آن علاوه بر فرصت، تهدیدهایی نیز در پی دارد. فرصت‌های آن می‌تواند دربرگیرنده کمک به توسعه یک کشور و رفع نیازهای جامعه آن باشد و تهدید می‌تواند تقابل حاکمیت یک کشور با نگاه

سلطه‌جویانه سرمایه‌گذاران خارجی باشد. بنابراین قراردادهای سرمایه‌گذاری باید به‌نحوی تنظیم گردند که علاوه بر بهره‌مندی طرفین از منافع آن، سبب تسلط بیگانگان بر منافع یک کشور نشوند.

در قانون اساسی کشور ایران مقرراتی پیش‌بینی گردیده است که موانعی را برای سرمایه‌گذاران خارجی ایجاد می‌نماید یا بعضاً با منافع ایشان در تعارض است. اصول یکصد و پنجاه و دوم و یکصد و پنجاه و سوم قانون اساسی که به‌عنوان اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران شناخته می‌شوند، بر مبنای قاعده نفی سبیل مستند به آیه ۱۴۱ سوره مبارکه نساء طراحی شده‌اند. مفاد این اصول در فضای عمل سبب بروز تعارض‌های مذکور می‌گردد.

بر طبق اصل قانون اساسی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به‌نحوی تنظیم گشته است که هرگونه سلطه‌پذیری و سلطه‌جویی را نفی می‌کند همچنین حفاظت از استقلال کشور در همه جوانب و تمامیت ارضی آن، دفاع از حقوق جمله مسلمین و عدم پایبندی در مقابل قدرتهای سلطه‌گر و ایجاد رابطه صلح‌آمیز با دولت‌های غیرمحراب از مفاد آن است. در همین راستا اصل ۱۵۳ قانون مذکور، انعقاد قراردادهایی که موجب تسلط بیگانگان بر منابع طبیعی، اقتصادی و... گردد را ممنوع اعلام می‌کند.

علاوه بر آن حکومت ایران، حکومتی اسلامی است و تمامی قوانین آن باید با مبانی اسلام سازگار باشد. همان‌طور که پیش‌تر ذکر گردید، نفی سبیل یکی از قواعد مهم در حوزه تنظیم روابط مسلمین با

غیرمسلمانان است که در آیه ۱۴۱ سوره نساء، صراحتاً بدان اشاره گردیده است. بر طبق این قاعده هر تصمیم و عملی که سبب سلطه بیگانگان بر مسلمین گردد، مردود و باطل است.

سیاست خارجی یکی از مهم‌ترین ابعاد حیات اجتماعی-سیاسی ملت‌ها و کشورها به‌شمار می‌رود و بقای آن‌ها در گرو تنظیم صحیح سیاست خارجی می‌باشد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹، ۲۱). همانگونه که از توضیحات فوق برداشت می‌شود، در ارتباط با انتقال فناوری، ساختار سیاست خارجی ایران، که ریشه در مبانی اسلامی دارد و در اصول قانون اساسی نیز تجلی پیدا کرده است، در تعارض آشکار با نیاز به تعامل با کشورهای دیگر است. یکی از عناصر پراهمیت حقوق بین‌الملل در زمینه روابط کشورها با یکدیگر، انعقاد معاهدات و قراردادهای است. این معاهدات و قراردادهای برای حاکمیت‌ها دارای جنبه‌ی الزام‌آور می‌باشند و ضامن حفظ ثبات، صلح، نظم و امنیت جهانی هستند. کشور ایران نیز به‌عنوان یکی از نقش‌آفرینان نظام حقوق بین‌الملل، صرفاً خود را به معاهدات و قراردادهایی متعهد نموده است که موجب سلطه بیگانگان بر کشور نگردد.

باید عنایت داشت که، مسئله عدم الحاق ایران به گروه ویژه اقدام مالی نیز یکی از مصادیق تعارضات سرمایه‌گذاری خارجی با قواعد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. گروه ویژه اقدام مالی، یک نهاد بین‌دولتی می‌باشد که هدف آن تقویت سیاست‌های مقابله با پول‌شویی است. دبیرخانه سازمان مذکور در مقر سازمان همکاری اقتصادی و

توسعه در پاریس، مستقر می‌باشد. سازمان گروه ویژه اقدام مالی در هنگام تشکیل ۱۶ داشته است. لکن در حال حاضر از ۱۹۰ کشور جهان، ۱۸۸ کشور عضو این کارگروه می‌باشند. کره شمالی و ایران به‌سبب عدم‌پذیرش آن، در لیست سیاه گروه ویژه اقدام مالی هستند (عباسی، ۱۳۸۶، ۱۴۸).

گروه ویژه اقدام مالی وظیفه دارد به بررسی فرایندهای پولشویی، نظارت قانونی و اجرا شدن قوانین مالی در سطح ملی و بین‌المللی بپردازد. به تدریج، دامنه فعالیت‌های این گروه افزایش پیدا کرد و در نتیجه در سال ۲۰۱۲ مقابله نمودن با تأمین مالی فعالیت‌های اشاعه‌ای نیز به وظایف این گروه اضافه گشت و در همین سال آخرین ویرایش توصیه‌های خود را برای کاهش با جرایم مالی (تأمین مالی تروریسم، تأمین مالی فعالیت‌های اشاعه‌ای، پولشویی و...) منتشر نمود. عنوان این توصیه‌نامه «استانداردهای بین‌المللی در مقابله با پولشویی و تأمین مالی تروریسم و اشاعه‌گری» می‌باشد (www.fatf-gafi.org).

علاوه بر معضلات پیشین و آثار سوئی تحریم‌های غیرمنصفانه بر اقتصاد ایران برجای گذاشته‌اند، جای گرفتن در فهرست سیاه سازمان گروه ویژه اقدام مالی بر فشارهای وارده بر دولت و ملت ایران می‌افزاید و سبب محرومیت کشور از ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری خارجی می‌گردد. زیرا سازمان گروه ویژه اقدام مالی با ذکر نام ایران در فهرست سیاه، ریسک تنبیهات اقتصادی و هدررفت منابع را از سمت جامعه جهانی به بازیگران بین‌المللی که طرف معامله با ایران واقع می‌شوند گوشزد می‌کند.

این امر موجب ایجاد دافعه برای سرمایه‌گذارانی است که میل به ایجاد رابطه اقتصادی با ایران را دارند.

به‌همین دلیل یکی از موانع حقوقی توسعه‌یافتگی در منطقه مکران، ملحق نشدن کشور ایران به گروه ویژه اقدام مالی گروه ویژه اقدام مالی می‌باشد؛ زیرا عدم‌الحاق ایران به این سازمان، سبب گردیده است انگیزه بسیاری از کشورها برای سرمایه‌گذاری در ایران از دست برود. آن‌چه آشکار می‌نماید این است که سرمایه‌گذاری خارجی کمک شایانی به رشد و توسعه کشور می‌نماید. لکن در حال حاضر، با وجود رویه حاکم بر نظام تجارت بین‌المللی و محدودیت‌های ایران در پیوستن به نهادهای نظیر گروه ویژه اقدام مالی و سایر سازمان‌های مشابه آن، انعقاد قرارداد در جهت سرمایه‌گذاری خارجی امری دور از ذهن به نظر می‌رسد.

از سمت دیگر علاوه بر موارد مذکور، می‌توان فقدان ثبات در مقررات داخلی، تحریم‌های بین‌المللی، پایین بودن رتبه کشور در فضای کسب و کار، فقدان شفافیت مالی، فساد در سیستم اداری و... را از موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور ایران به خصوص سواحل مکران برشمرد.

۶. نتیجه

با توجه به قابلیت‌هایی که در این پژوهش برای منطقه استراتژیک مکران برشمردیم و نیز موقعیت ساحلی مکران، بدیهی است که سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در هر زمینه‌های مختلف می‌تواند منجر به ایجاد توسعه در این منطقه شود. علاوه بر

حوزه‌های اصلی سرمایه‌گذاری در منطقه مکران یعنی ترانزیت بین‌المللی، صنعت نفت، گاز و پتروشیمی، حوزه گردشگری و شیلات، محورها و زمینه‌های فرعی اما بسیار مهم دیگری نیز در این منطقه وجود دارد که می‌تواند به‌عنوان فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی در این منطقه مطرح شده و موجب توسعه‌یافتگی بیشتر منطقه مکران شود. برخی از این فرصت‌ها: توسعه زیرساخت‌های صنعتی و بازرگانی؛ گسترش سکونت‌گاه‌های مدرن؛ مبادله منطقه‌ای و بین‌المللی دانش و فناوری؛ مبادلات فرهنگی و توسعه صنایع دستی و گردشگری؛ ارتقاء بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ توسعه کشاورزی و صنایع غذایی؛ تأمین آب و برق پایدار؛ افزایش امنیت سرمایه‌گذاری و توسعه همکاری‌های بین‌المللی اقتصادی.

اما باید این نکته مهم را دانست که در عرف حقوق بین‌الملل اقتصادی، سرمایه‌گذار خارجی زمانی اقدام به پذیرش ریسک سرمایه‌گذاری در یک منطقه می‌نماید که کشور میزبان حمایت‌های همه جانبه‌ای را از او و سرمایه‌اش داشته باشد. این امر مستلزم تقنین هوشمندانه قانون‌گذار و اجرای صحیح آن توسط بازوی اجرایی یعنی دولت است. هنگامی که شرایط سرمایه‌گذاری فراهم باشد شرکت‌ها و حتی دولت‌های خارجی تمایل پیدا می‌کنند با رعایت قوانین داخلی کشور میزبان، سرمایه خود را اعم از نقدی و انتقال تکنولوژی یا دانش فنی در اختیار توسعه پایدار آن منطقه قرار دهند.

البته علی‌رغم وجود چالش‌های حقوقی پیش روی توسعه‌یافتگی منطقه مکران نظیر چالش‌های زیست‌محیطی، تعارض با برخی قواعد و اصول جمهوری اسلامی و نیز عدم الحاق ایران به گروه ویژه اقدام مالی، باید اذعان داشت که ایران در راستای جذب سرمایه‌گذار خارجی در زمینه توسعه منطقه راهبردی مکران گام‌های مثبت و قابل تحسینی برداشته است و ظرفیت‌های متنوع حقوقی می‌توان برای این موضوع در نظر گرفت که قوانین کلان بالادستی سهم قابل توجهی در ایجاد این ظرفیت حقوقی دارند. اسناد کلانی مانند قانون برنامه ششم توسعه، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد و ... به جز این موارد، اخیراً «سند توسعه منطقه ساحلی مکران» به‌عنوان یک سند تحول آفرین را مختص همین منطقه تدوین نموده است. سند مذکور، مشتمل بر ۸ ماده است که با انجام اصلاحاتی به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین هم رسیده و برای اجرای مفاد آن توسط سازمان برنامه و بودجه ابلاغ شده است.

در این سند که سازمان برنامه و بودجه کشور آن را برای همه نهادهای مربوطه از جمله سازمان بنادر و دریانوردی ابلاغ کرده تصریح شده است که منطقه مکران ظرفیت ایجاد انواع صنایع پتروشیمی، فولاد و صنایع بزرگ را دارد و می‌تواند زمینه گسترده تولید و صادرات مجدد را فراهم سازد و توسعه برون‌زا که محتاج تجهیز منابع و سرمایه‌گذاری ملی و بین‌المللی است، عامل مهمی در توسعه منطقه مکران به‌شمار می‌آید و توسعه درون‌زا و برون‌زا به‌عنوان مکمل یکدیگر می‌تواند

توسعه متوازن و پایدار منطقه را رقم بزند. ترویج و تقویت الگوها و فعالیت‌های توسعه‌ای دریامحور مبتنی بر اقتصاد آبی، شکل‌دهی به شبکه‌ها و کریدورهای دریایی ملی و فراملی به‌مرکزیت مکران و اولویت بخشی به توسعه مبتنی بر بنادر از طریق تعیین عرصه‌های دارای اولویت توسعه بندرگاهی بخشی از سرفصل‌های مهم این سند است.

مطابق سند توسعه منطقه ساحلی مکران دستگاه‌های اجرایی مکلف هستند که بر اساس سند توسعه منطقه ساحلی مکران، برنامه‌های جامع و اجرایی دستگاه مربوط را تهیه و پس از هماهنگی با سازمان برنامه و بودجه کشور، از محل اعتبارات بودجه‌های سنواتی نسبت به انجام مطالعات و اجرای پروژه‌های مصوب با اولویت مشارکت عمومی-خصوصی اقدام کنند. اقدامات سازمان بنادر و دریانوردی در راستای توسعه سواحل مکران به جز پروژه بزرگ و کلان توسعه بندر چابهار که در فاز اول توسعه (از زیرساخت تا تجهیز)، بیش از یک میلیارد دلار سرمایه‌گذاری شده است به طرح تدقیق مناطق ساحلی استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان تسری یافته است. احداث کارخانجات مختلف دریایی و بندری و ساخت بندر بزرگ دیگری در سواحل استان هرمزگان، از دیگر اقدامات در این زمینه محسوب می‌شود که تکمیل-کننده توسعه مکران خواهد بود.

هرچند که شایسته است دولت و متولیان سواحل مکران، به‌منظور توسعه اقتصادی پایدار در این منطقه اولویت سرمایه‌گذاری را به سرمایه‌گذاران داخلی و بخش خصوصی واگذار کند اما با توجه به

اینکه بخش عمده‌ای از توسعه‌یافتگی مرهون وجود فناوری‌های به‌روز و پیشرفته می‌باشد، لذا باید در این زمینه نیز از سرمایه‌گذاری‌های خارجی نیز بهره‌برد؛ چراکه سرمایه‌گذاری خارجی فقط جنبه تزریق نقدینگی نبوده و انتقال تکنولوژی را نیز دربرمی‌گیرد. بنابراین دولت می‌تواند با تسهیل فرایند سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، در جهت توسعه پایدار منطقه استراتژیک مکران اقدامات مؤثری انجام دهد. یافته‌های حاصل از سنجش راهبردهای جمهوری اسلامی در سواحل مکران طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که اولویت نخست متولیان، هدایت توسعه پایدار در منطقه بر اساس استقرار مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی است و الویت‌های دوم و سوم آن‌ها نیز به ترتیب عبارتند از استراتژی اصلاح سیاست‌های توسعه بر اساس مطالعات راهبردی و به راه‌اندازی مکانیزم‌های مدیریت زیست‌محیطی. در آخر نیز ذکر این نکته ضرورت دارد که اجرای قانون مناطق آزاد، می‌تواند سرمایه‌گذاری در منطقه استراتژیک مکران را تسهیل نماید.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به‌صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

منابع

- قرآن مجید
- نهج البلاغه
- بهرامی، یوسف، احمدی، کریم، دیلم صالحی، مهسا، داوری، الهام، «بررسی نقش مناطق آزاد تجاری صنعتی در توسعه پایدار فضایی شهرهای ساحلی دریای خزر (مورد: منطقه آزاد تجاری-صنعتی بندر انزلی)»، همایش ملی توسعه پایدار فضایی در سواحل دریای خزر، بابلسر، ۱۳۹۳.
- جعفری هرندي، محمد، «قاعده نفی سبیل و کاربرد آن در روابط بین‌المللی»، پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، دوره دو، شماره دوم، ۱۳۸۴.
- جهانیان، ناصر، «بنیادهای توسعه اقتصادی عادلانه در اسلام»، اقتصاد اسلامی، دوره بیست و پنج، شماره هفتم، ۱۳۸۶.
- حسن‌زاده، حسن، ادیبی‌مهر، محمد، داداش‌نژاد دلشاد، داوود، باقی‌زاده، محمدجواد، «نقش قاعده فقهی لاضرر در مدیریت بحران‌های محیط زیستی»، آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، دوره سه، شماره هفتم، ۱۳۹۸.
- حسینی‌گلزار، شقایق، جایگاه توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری، تهران، مجد، ۱۳۹۶.
- حکیمیان، علی محمد، جاور، حسین، هوشمند فیروزآبادی، حسین، نقدیان، حسن، «امکان‌سنجی استفاده از قاعده احترام به عنوان مبنای ضمان
- ناشی از صدمه به محیط زیست»، تعالی حقوق، دوره یک، شماره هفتم، ۱۴۰۰.
- خوئینی، غفور، حقوق شهروندی و توسعه پایدار، تهران، فرهنگ صبا، ۱۳۸۹.
- دهشیری، محمدرضا، «جهان شدن و توسعه پایدار»، فصلنامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، دوره چهار، شماره دوم، ۱۳۹۳.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، «تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر نظریه‌های روابط بین‌الملل، مطالعات انقلاب اسلامی»، دوره هفت، شماره بیستم، ۱۳۸۹.
- رنجبران، مهدی، «مبانی فقهی تامین رفاه عمومی، سطح گشایش در دولت اسلامی»، فصلنامه علمی‌تخصصی فرهنگ پژوهش، شماره بیست و پنجم، ۱۳۹۷.
- رئیسی، لیلا، «رابطه حفاظت از محیط زیست با صلح و توسعه پایدار»، فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دوره سه، شماره هفدهم، ۱۳۸۷.
- عباسی، اصغر، «معرفی گروه ضربت اقدام مالی علیه پولشویی»، پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی، دوره دو، شماره پنجم، ۱۳۸۶.
- قلندریان، ایمان، تقوایی، علی اکبر، کامیار، مریم، «مطالعه‌ی تطبیقی رابطه‌ی انسان و محیط زیست در تفکر توسعه‌ی پایدار و تفکر اسلامی»، دوره چهار، شماره اول، ۱۳۹۵.
- کرم‌زاده، سیامک، فیض، زهرا، «قاعده‌ی نفی سبیل و الحاق ایران به کنوانسیون بین‌المللی مقابله

زیست در توسعه پایدار»، ماهنامه شباک، شماره
دهم، ۱۳۹۶.

منابع لاتین

- Dolzer, R, The Notion of Investment in Recent Practice in: Charnovitz S, Steger D, Bossche P. Law in Service of Human Dignity, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

- Leopold, Aldo, A Sand County Almanac, Oxford, Oxford University Press 1949.

با تأمین مالی تروریسم»، پژوهش تطبیقی حقوق
اسلام و غرب، دوره دو، شماره ششم، ۱۳۹۸.

- لواسانی، احمد، کنفرانس بین‌المللی محیط
زیست در ریو، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و
بین‌المللی، ۱۳۷۵.

- مشفق، زهرا، «مهندسی توسعه سواحل مکران از
بندر جاسک تا بندر چابهار»، مجله امنیت
بین‌الملل، پیاپی نهم، ۱۳۹۸.

- مهرآرا، اسدالله، مدانلو جویباری، سپیده، زارع
زیدی، علیرضا، «بررسی نقش حفاظت از محیط